

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเปรียบประดุจเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ประเทศใดที่ประชากรได้รับการศึกษาอย่างถูกต้องและทั่วถึงก็จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาแทบทุกด้าน ทุกสังคมจึงมุ่งปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เป็นสังคมแห่งปัญญาและการเรียนรู้ ให้เครือข่ายแห่งปัญญา เชื่อมโยงกันทั่วโลก นับเป็นความพยายามอย่างต่อเนื่องในหลายยุคหลายสมัยที่จะปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคข้อมูลข่าวสาร ในสมัยที่โลกถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี อันทันสมัย

ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกภาพโลก ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรงจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว ไทยจึงต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถยืนหยัดอย่างมั่นคงในโลกยุคไร้พรมแดน หากหยุดยั้งหรือไม่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้รับกับกระแสโลกได้ก็จะถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง ความคิดในการที่จะยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทัดเทียมอารยประเทศจึงได้บังเกิดขึ้นพร้อมๆกับการปฏิรูปการศึกษา

ประวัติศาสตร์การจัดการศึกษาของไทยได้เปลี่ยนไปเมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 อันนับเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาที่สำคัญ เปรียบเสมือนหัวใจแห่งการปฏิรูปการศึกษา ทำให้หลายฝ่ายได้หันมาให้ความสนใจต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษามากขึ้น และได้ร่วมมือกันเพื่อช่วยให้ภารกิจในการปฏิรูปการศึกษาบรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับดังกล่าวนี้ ถือเป็นกฎหมายที่กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนชาวไทยให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ มาตรา 10 ที่ระบุไว้ว่า “ การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ” สาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นั้น ว่าด้วย กรอบทิศทางการดำเนินการปฏิรูปในปัจจุบัน ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปรับปรุงวัฒนธรรมการทำงานระดับโรงเรียน ในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็น

องค์รวม (เรียงชัย จงพิพัฒน์สุข, 2546 : 73)

การเตรียมการศึกษาในระดับรากหญ้าจึงเป็นการวางฐานที่มั่นคงเพื่อผลิตปัญญาชนสู่สังคมต่อไปในภายภาคหน้า ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทาน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2546 เกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า “ ถ้าไม่มีการเรียนชั้นประถม อนุบาล ไม่มีทางที่จะให้คนไทยขึ้นไปเรียนชั้นสูง หรือเรียนชั้นสูงไม่ดี ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่ดี เพราะชั้นสูงนั้นต้องมีรากฐานมาจากขั้นต่ำ ถ้าไม่มี ก็เรียนชั้นสูงไม่รู้เรื่อง...”

(กระแสพระราชดำรัสพระราชทาน ณ วันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2546)

การประถมศึกษาจึงนับเป็นภารกิจสำคัญของประเทศ เป็นบันไดขั้นแรกในการเริ่มต้นที่สำคัญในการศึกษา เป็นตัวชี้วัดทิศทางและประสิทธิภาพในการศึกษาขั้นสูงสืบต่อไปในภายภาคหน้าและยังมีแนวโน้มที่จะส่งผลสืบต่อไปถึงการประกอบอาชีพในอนาคต

สถานศึกษาระดับประถมศึกษานั้นจัดเป็นองค์กรประเภทให้บริการสาธารณะแก่สังคมรูปแบบหนึ่ง โดยมีเป้าหมายหลักคือให้ผู้เรียนสำเร็จออกไปเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของสังคม ต้องเป็นองค์กรที่มีความสามารถในการจัดการศึกษาให้ตอบสนองเป้าหมายและหลักการที่กำหนดไว้ได้ ในทางกลับกันจากผลการศึกษาที่ผ่านมาพบว่ายังมีปัญหาในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาอยู่ โดยพบว่าสถานศึกษาระดับประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร มักประสบปัญหาที่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายอยู่เสมอสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ส่งผลให้การจัดการศึกษาไม่ต่อเนื่อง การจัดสรรงบประมาณมีจำกัด ผู้บริหารสถานศึกษามักให้ความสำคัญกับงานด้านอื่นมากกว่าการศึกษา ฯลฯ (พิณสุดา สิริธรรม และสมศักดิ์ ดลประสิทธิ์, 2541: 97) จึงเห็นว่าผู้บริหารเป็นหนึ่งในปัญหาหลักที่สำคัญมากในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีสาระสำคัญแสดงให้เห็นถึงการมุ่งเน้นการพัฒนาคนมากกว่าการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจ สะท้อนให้เห็นว่า “คน” เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ ถ้าคนมีความรู้ความสามารถอันเข้มแข็งก็จะสามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆของชาติต่อไปได้ คนจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการบริหาร (ศุภางค์ เกาะสุวรรณ, 2546: 1) เพราะคนจัดเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวที่มีความเฉลียวฉลาดมากที่สุด มีจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และจิตสำนึกผิดชอบชั่วดี จึงเป็นผู้มีความสามารถที่จะใช้สอยปัจจัยอื่นๆทั้งหลายทั้งปวง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ให้บังเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดเต็มที่เท่าที่ประโยชน์จะมีในสิ่งนั้น

การดำรงอยู่ขององค์กรต้องประกอบไปด้วยหลายปัจจัย แต่ปัจจัยหลักที่สุดก็คือคน โดยเฉพาะคนที่ถูกเรียกว่าผู้นำนั้นยังเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดต่อการประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษา ผู้นำจึงเปรียบประดุจดวงประทีปและจุดศูนย์รวมพลังของบุคคลใน

องค์กร และยังเปรียบเสมือนเพียงจักรสำคัญในการขับเคลื่อนและแปรสภาพนโยบายระดับต่างๆ เข้าสู่ภาคของการปฏิบัติ ดังที่ ปรินซ์ เวสาร์ช (อ้างถึงใน วินัย จิตะสุต, 2548:1) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมปทัสถานขององค์กรย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางพฤติกรรมของผู้นำ

การบริหารในยุคโลกาภิวัตน์มีหลักเกณฑ์การบริหารค่อนข้างพัฒนาไปทางด้าน พฤติกรรมศาสตร์ นักบริหารชั้นนำได้พบแนวทางการบริหารที่มีประสิทธิภาพว่า การบริหารงาน อย่างเดียวนั้นไม่สามารถจะประสบความสำเร็จได้ถ้าขาดความร่วมมือของผู้ร่วมงาน ผู้บริหารที่ดี จะต้องสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน เข้าใจพฤติกรรม ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา และความสามารถ (เชวงศักดิ์ แสงจันทร์, 2544: 2) สอดคล้องกับที่ สายสุนีย์ ดวงแข (2547: 2) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมผู้นำในสถานศึกษา มีอิทธิพล ต่อการปฏิบัติงานของครู อีกทั้งยังเป็นเครื่องชี้วัดความสามัคคีและจงรักภักดีของบุคลากรที่มีต่อ ผู้นำ ตลอดจนความสำเร็จขององค์กรด้วย ดังนั้นตามทฤษฎีแห่งสิ่งแวดล้อม ถ้าผู้นำมี คุณภาพ ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานย่อมมีคุณภาพดีด้วย (บรรจง ชูสกุลชาติ, 2533: 3) จัดเป็นกระบวนการที่ส่งผลกระทบต่อกันในลักษณะลูกโซ่ ดังนั้นคุณภาพของการศึกษาระดับ ประถมศึกษาจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ

ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทและความรับผิดชอบอย่างมาก รวมทั้งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดใน การสร้างสรรค์หรือทำลาย จึงควรต้องนำศาสตร์และศิลป์ทางการบริหารมาใช้ในสถานศึกษาให้ บังเกิดประสิทธิภาพสูงสุด (สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2546:110) และยังคงมีการปรับกระบวนการที่ครั้ง สำคัญเพื่อให้ได้ผู้บริหารยุคใหม่ที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในยุคที่ โลกหมุนตามเทคโนโลยีอย่าง รวดเร็ว เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะผู้บริหารตามพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับปัจจุบันที่ว่า ผู้นำ จะต้องสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และรับผิดชอบต่อความสำเร็จ ในการจัดการศึกษาของชาติ ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

การศึกษาพฤติกรรมผู้นำที่ได้รับความนิยมมากที่สุดทฤษฎีหนึ่งก็คือ ทฤษฎีพฤติกรรม ผู้นำของเรดดิน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์ทุกคนล้วนมีลักษณะความเป็นผู้นำด้วยกัน ทั้งสิ้น ต่างแค่แบบพฤติกรรมผู้นำเท่านั้นที่แตกต่างกันไป โดยแบ่งออกเป็นแบบพื้นฐาน 4 แบบ ซึ่งจำแนกตามมิติมุ่งงานและมุ่งสัมพันธ์ และสามารถจำแนกย่อยได้ อีก 8 แบบตามแนว สามมิติของเรดดินที่นำมิติสถานการณ์มาใช้พิจารณาพร้อมด้วยโดยการวิจัยนี้ได้ศึกษา พฤติกรรมผู้นำตามแบบพื้นฐาน 4 แบบของเรดดินเท่านั้น

ทฤษฎีของเรดดิน (William J. Reddin) นับเป็นทฤษฎีที่นิยมใช้ในการศึกษา พฤติกรรมผู้นำมากทฤษฎีหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยทางการศึกษาที่ผ่านมา มีการนำทฤษฎี นี้มาใช้ในการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชนรวมไป

ถึงองค์กรต่างๆ

นักพฤติกรรมศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องพฤติกรรมผู้นำหลายคน ได้ยืนยันว่าพฤติกรรมแบบผู้นำตามทฤษฎีต่างๆนั้น ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของงานอย่างแยกไม่ออก ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมผู้นำในโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวทฤษฎีของเรดคิน เพราะเห็นว่าการวิจัยเช่นนี้จะช่วยเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ในฐานะที่เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้นำในสถานศึกษาได้มองเห็นพฤติกรรมผู้นำตามการจำแนกของกลุ่มนักพฤติกรรมศาสตร์สากล สามารถปรับตนให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมผู้นำตามแบบอันเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารสถานศึกษา ตลอดจนสามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้บริหารในอุดมคติได้อย่างแท้จริง สามารถนำพาสถานศึกษาบรรลุสู่เป้าหมายได้สำเร็จ เพื่อวันหนึ่งนักเรียนทั้งหลายที่ได้จบการศึกษาออกไปแล้วนั้น จะเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและหวนกลับมาเป็นผู้นำที่ดีในสังคมไทยสืบต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้นำในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานีเขต 2

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาพฤติกรรมผู้นำตามแบบพื้นฐาน 4 แบบของเรดคิน เพื่อให้ทราบพฤติกรรมผู้นำในมิติมุ่งงานและมุ่งสัมพันธ์ ตามการจำแนก 4 แบบ คือ มุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์สูง มุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์ต่ำ มุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์สูง มุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์ต่ำ

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากรและตัวแปร

ประชากรเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2 ทั้งหมด 75 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูที่สอนในระดับประถมศึกษา จำนวน 19 โรงเรียน รวม 155 คน ในปีการศึกษา 2549

1.3.3 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ศึกษาพฤติกรรมผู้นำตามแบบพื้นฐาน 4 แบบของเรคคิน ได้แก่ มุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์สูง มุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์ต่ำ มุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์สูง และ มุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์ต่ำ

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทราบแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำตาม แบบมุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์สูง ใน โรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2 ตามกรอบการจำแนกแบบพื้นฐานของเรคคิน

1.4.2 ทราบสภาพที่แท้จริงของพฤติกรรมผู้นำในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อที่จะได้นำมาเป็นข้อมูลในการหาแนวทางเพื่อพัฒนาและแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมนั้นให้ดียิ่งขึ้นไป

1.4.3 สามารถยกระดับมาตรฐานพฤติกรรมผู้นำให้ทัดเทียมระดับสากลส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ

1.5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

พฤติกรรมผู้นำ หมายถึง พฤติกรรมผู้นำตามแบบทฤษฎีของเรคคิน ซึ่งจำแนกพฤติกรรมผู้นำตามแบบพื้นฐานออกเป็น 4 แบบ เป็นพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยลักษณะสองด้านคือ พฤติกรรมมุ่งงานและพฤติกรรมมุ่งสัมพันธ์

แบบมุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์สูง เป็นแบบผู้นำที่มีลักษณะมุ่งงานสูงและให้ความสัมพันธ์แก่ผู้ร่วมงานสูงด้วย ชอบการมีส่วนร่วมในการทำงาน มีทักษะในการติดต่อสื่อสาร ชอบการทำงานเป็นทีม ใช้วิธีการควบคุมคนอย่างประนีประนอม มีความสามารถในการจูงใจ

แบบมุ่งงานสูง มุ่งสัมพันธ์ต่ำ เป็นแบบที่ให้ความสำคัญแก่งานสูง แต่ให้ความสำคัญในเรื่องสัมพันธ์ภาพต่ำ อุทิศตนให้แก่งาน นิยมใช้วิธีการต่างๆในการทำงาน ชอบกำหนดลักษณะงานเป็นรายบุคคล ชอบใช้วิธีการให้รางวัลและการลงโทษ มีลักษณะนิสัยทะเยอทะยาน และเชื่อมั่นในตนเองสูง

แบบมุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์สูง เป็นแบบที่ให้ความสำคัญในเรื่องสัมพันธ์ภาพสูง ให้ความสำคัญในเรื่องงานต่ำ ไม่นิยมใช้วิธีการลงโทษ กลัวความขัดแย้ง อุปนิสัยไม่มีพิธีรีตองมาก มององค์กรว่าเป็นระบบสังคมอย่างหนึ่งจึงชอบสร้างบรรยากาศที่ให้ความรู้สึกไม่ตึงเครียดและอบอุ่น

แบบมุ่งงานต่ำ มุ่งสัมพันธ์ต่ำ เป็นแบบที่ให้ความสำคัญกับงานต่ำและมีสัมพันธ์ภาพต่ำ ให้ความสนใจในเรื่องกฎเกณฑ์เป็นอันดับแรก ทำงานอย่างรอบคอบ มีระเบียบวินัยสูง นิยมใช้กฎระเบียบในการแก้ปัญหา มีลักษณะนิสัยที่สุขุมรอบคอบ

พฤติกรรมมุ่งงาน หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติงาน ความสามารถในการวางแผนงาน การมอบหมายงาน ตลอดจนการกำหนดระเบียบแบบแผนวิธีปฏิบัติงาน รวมถึงการกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในกฎระเบียบที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์และความสำเร็จขององค์กร

พฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกในด้านมนุษยสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ทักษะในการติดต่อสื่อสาร ความสามารถในการปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

ผู้นำในโรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาในกลุ่มโรงเรียนที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 19 โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่เปิดสอนนักเรียนที่มีอายุย่างเข้า 7 ปี เข้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ปีที่ 6 ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานีเขต 2

การศึกษาระดับประถมศึกษา หมายถึง การศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน โดยปกติใช้เวลาเรียนหกปี

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปทุมธานี เขต 2 หมายถึง หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งหมด 3 อำเภอได้แก่ อำเภอลำลูกกา อำเภอหนองเสือ และอำเภอธัญบุรี